

Atkurtos Lietuvos savivaldai Telšiuose — 100

Žemaičių muziejus „Alka“ įgyvendina projekto „Interaktyvi Telšių mozaika“ antrąjį etapą (vadovė — Loreta Norvaišienė), kurį finansuoja Kultūros taryba. Informacijos apie savivaldos institucijų kūrimąsi Telšiuose ieškota ir Lietuvos centriname valstybės archyve saugomose bylose. Rasta informacija skubame dalintis su telšišiais.

Janina Bucevičė

Žemaičių muziejaus „Alka“ istorikė

(Pabaiga. Pradžia Nr. 88)

Gyventojai, kurių parapijos netapo valsčių centrais, turėjo teisę apsispręsti, kuriam valsčiui norėtų priklausyti, rinko valsčiaus valdybą ir viršaitį. Taip pat buvo nutarta netrukdyti Tverams sukurti savo valsčių arba pasirinkti, kokiam valsčiui jie norėtų priklausyti. Nevarėnų parapija Pirmojo pasaulinio karo metu vokiečių valdžios buvo priskirta prie Sedos apskrities, todėl 1919 m. kovo 15 d. Telšių apskrities komiteto, kuriam pirmininkavo S.Narutavičius, posėdyje buvo nutarta atsklausti Nevarėnų parapijos komiteto nuomonės, ar sukurti Nevarėnai atsiskirti nuo Sedos valsčiaus ir prisijungti prie Telšių apskrities bei kartu su Eigirdžiais, Nerimdaičiais bei dalimi Gadūnavo parapijos sudaryti Nevarėnų valsčių.

1919 m. kovo mėnesį prie Telšių, o ne prie Šiaulių apskrities būti prijungiamas prašėsi ir Vieškinių valsčius. O nuo Telšių apskrities atsijungti siekė Užventis. Užvenčio parapijos komitetas, motyvuodamas, kad Užvenčiui patogesnis susisiektis su Šiauliais, prašėsi būti prijungiamas prie Šiaulių apskrities. Tokiam sprendimui neprieštaravo nei Telšių, nei Šiaulių apskričių seimeliai bei LR savivaldybių įstaigų departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos.

93 įgaliotiniai, susirinkę į Telšių valsčiaus komitetą, išrinko Joną Urboną (ūkininkų atstovas), Joną Žilevičių (darbininkų atstovas), Justiną Liaugaudą (dvarininkų atstovas), viršaičiu tapo Petras Bernius, jo padėjėju — Juozapas Jonkauskis, išdininku — Justinas Liaugaudas. Viršaitis, jo padėjėjas ir išdininkas sudarė valsčiaus valdybą. Atstovais į apskrities seimelį buvo išrinkti viršaitis Petras Bernius, Jonas Žilevičius ir Jonas Urbonas. Susirinkę valsčiaus tarybos, susidedančios iš 20-30 žmonių, įgaliotiniai nutarė 1919 metais dar nerinkti įgaliotinių, o palikti tuos pačius. Įgaliotinių sprendimai galiojo, jei susirinkdavo ne mažiau kaip 50 atstovų, o įgaliotiniams, be pateisinamos priežasties neatvykusiems į susirinkimą, grėšė 3-5 auksinų bauda. Tačiau įgaliotinius dažnai surinkti nebuvo lengva, todėl nutarta Telšių valsčių

padalinti į keturias seniūnijas, o atlyginimą seniūnams turėjo mokėti patys gyventojai pagal susitarimą su seniūnu.

1919 m. gegužės 24 d. į pirmąjį posėdį susirinko Telšių apskrities seimelis. 1919 m. birželio mėnesį Telšių apskrities seimelio pirmininku buvo išrinktas S.Narutavičius (protokolas Nr. 2).

Telšių apskrities seimelis bandė kovoti su karo metais išplitusiu alkoholizmu. 1919 m. birželio 24 d. posėdyje, apskrities gydytojo Jono Mikulskio siūlymu, seimelio nariai uždraudė prekiauti alkoholiniais gėrimais Telšių apskrityje. Tik pagal gydytojo išduotą receptą mediciniais tikslais buvo leidžiama alkoholių parduoti vaistinėse ir vartotojų kooperatyvuose ir tik ten, kur nebuvo nei vaistinės, nei vartotojų kooperatyvo, buvo leista alkoholiu prekiauti privatiems asmenims. Už alkoholio parduotinėjimą be leidimo ir pasirodymą viešoje vietoje girtam grėšė didelė bauda. Tačiau iškilo problemų dėl užėigų, prekiaujančių alkoholiu, nes jos jau buvo sumokėjusios metinį mokesčių už leidimą parduoti alkoholinius gėrimus. Tada surastas genialus sprendimas — įvesti naują mokesčių (akcizą) nuo parduoto alkoholio kiekio, taigi užėigoms, neparduojančioms alkoholinių gėrimų, nereikėjo mokėti ir mokesčių... Tiesa, buvo stengiamasi įvairiais būdais apeiti šį draudimą. Pavyzdžiui, Plungės pilietis Osvangas kreipėsi į seimelį prašydamas leisti iš užsienio įvežti 8 statines (po 120 litrų) konjako medicininiams tikslams... ir jį parduoti vaistinėse. Seimelis nesutiko išduoti leidimo ir patarė prašytojui kreiptis į Sveikatos departamentą Kaune.

Visais laikais opios, keliančios tarpusavio nesutarimų buvo ir yra mokesčių, ypač naujų, įvedimo problemos. Ne išimtis buvo besivokiančios Lietuvos Telšių apskrities seimelis. Pavyzdžiui, Telšių miesto savivaldybė, ieškodama išeities iš sunkios finansinės padėties, įvedė 20 kapeikų mo-

kestį nuo vežimo, įvažiuojančio turgaus dienomis į Telšių turgų, tačiau tai papiktino ūkininkus ir apskrities seimelis šį mokesčių panaikino, ypač tuo pradžiugindamas Telšių valsčiaus žemdirbius (protokolas Nr. 7). Tačiau Telšių savivaldybė su tokiu seimelio sprendimu nesutiko ir apskrities seimeliui teko kreiptis į vyriausybę dėl išaiškinimo, kas kam turi paklusti ir kieno sprendimai viršesni...

Lietuvos vyriausybė, ieškodama išeities iš sunkios finansinės krizės, 1919 m. vasarą priėmė sprendimą skolintis iš gyventojų ir išleisti obligacijas. Obligacijų pirkimas sukėlė daug abejonių: ar Lietuva išliks, — juk Paryžiaus taikos konferencija dėl Lietuvos dar nepriėmė jokio sprendimo, o į Lietuvą veržėsi ne tik bolševikai, bet ir Lenkija... Telšių apskrities seimelio nariai vieningai palaikė Lietuvos vyriausybės sprendimą dėl paskolos laktų išleidimo ir platinimo ir nutarė pirmiausia patys įsigyti obligacijų, o taip pat sudaryti komisiją, kuri važinėtu po valsčius ir aiškintų būtinybę remti savo gimstančią Lietuvos valstybę. Ypač jausmingą kalbą pasakė Telšių apskrities mokyklų inspektorius Kupčiūnas: „Paskolos pasisekimu parodysime svetimtaučiams, kad mes nežiūrime į tą, kas pripažins mus liuosais, savistoviais ar ne, mes jaučiame ir žinome, kad turime būti liuosai, tvarkomės, aukojame savo gyvybes ir turą nemanydami, kokios bus pasekmės“ (protokolas Nr. 6). Tačiau tai nebuvo lengva padaryti, nes atsiradavo priešiški balsai, ypač iš komunistų pusės, be to, rugpjūčio mėnesį iš Latvijos į Lietuvą pradėjo veržtis bermontininkai, kuriuos Lietuvos kariuomenė ir milicija Telšių apskrityje sugebėjo sustabdyti ties Luoke. Tačiau jų grįžimas į Vokietiją per Telšius Telšių savivaldybei kainavo 20 tūkst. auksinų.

Seimeliui taip pat teko skubiai ieškoti būdų kovai su išplitusiomis užkrečiamomis ligomis, ypač

dėmėtąja šiltine, išguldančia ištišas šeimas. Buvo nuspręsta atidaryti ligonines Varniuose ir Plungėje, tačiau trūko gydytojų. O į kariuomenę mobilizavus gyd. B.Zienkovičių ir apskrities gydytoją J.Mikulskį, Telšiuose liko tik gydytojas P.Simkevičius. Todėl buvo nutarta į Kauną skubiai siųsti seimelio pirmininką S.Narutavičių su prašymu vyriausybei, kad šie gydytojai bei vienintelis apskrities veterinarijos gydytojas Hanas būtų atleisti nuo mobilizacijos į kariuomenę. Tiesa, apskrities gydytojas J.Mikulskis liko apskrityje, o gyd. B.Zienkovičius karo tarnybos neišvengė.

Seimelio valdybos pirmininkui S.Narutavičiui 1919 m. rugpjūčio mėnesį išvykus į Kauną, jo pareigas laikinai ėjo vicepirmininkas Medžiakauskis. Rugsėjo mėnesį S.Narutavičiaus sūnus J.Narutavičius informavo seimelį, kad S.Narutavičius laikinai išvyko į Lenkiją LR Ministro pirmininko M.Sleževičiaus pavedimu, tačiau seimelis 1919 m. lapkričio 22 d. (protokolas Nr. 13) vietoj S.Narutavičiaus išrinko naują pirmininką P.Kuzminską.

1919 m. spalio mėnesį atsistatydino apskrities viršinininkas C.Milvydas. Jį pakeitė buvęs jo padėjėjas M.Jurgelys.

Išryškėjo ir seimelio atstovų nepasitikėjimas vienas kitu, ypač kilusiais iš dvarininkų, nesuvokimas, kad bajorams jų žodis daug daugiau reikšė nei dokumentas ar piniginis užstatas. 1919 m. gruodžio 20 d. (protokolas Nr. 14), sugrįžęs iš diplomatinės misijos, S.Narutavičius tuoj atvyko į seimelio posėdį ir pateikė detalią ataskaitą apie savo kelionę į Lenkiją, į kurią vyko deleguotas LR Ministro Pirmininko M.Sleževičiaus ir Valstybės Tarybos nario P.Klimo, — apie įvykusį jo susitikimą su J.Pilsudskiu, pasiektą susitarimą-paliaubas tarp Lietuvos ir Lenkijos bei išgautą leidimą abiejų šalių tremtiniams grįžti namo. Seimelio nariai, užuot pasidžiaugę sėkminga S.Naruta-

vičiaus misija, pradėjo įtarinėti S.Narutavičių išdavyste, išryškėjo jų itin negatyvus nusistatymas lenkų atžvilgiu. Seimelis, kuriam įtaką darė pirmininkas P.Kuzminskas, net nutarė iširti, ar S.Narutavičius tikrai vyko į Lenkiją, įgaliotas Ministro Pirmininko M.Sleževičiaus, pasiunčiant pas vyriausybės vadovą apskrities delegaciją. S.Narutavičių ginti stėjo tik T.Blochas, pasakęs, kad seimelis ir visi kiti turi būti dėkingi S.Narutavičiui už jo veiklą Lenkijoje, ir L.Abromavičius, pareiškęs, kad „negalima netikėti p. Narutavičiumi, kurį jis gerai pažįsta, kaip su juo darbavosi ilgą laiką, ir jeigu p. Narutavičius ką sako, tai tas — tiesa“ (protokolas Nr. 14).

Tada seimelio pirmininkas P.Kuzminskas pareiškė nepasitikėjimą ir pačiu L.Abromavičiumi, o taip pat S.Narutavičiumi ir buvusiu Telšių apskrities viršinininku C.Milvydu — esą jie nesąžiningai vykdė arklių pirkimą Lietuvos kariuomenei, nes trūksta kai kurių dokumentų. Nors seimelio sudaryta komisija, tyrusi šį reikalą, sutikrūsi turimus seimelio kvitus su Suėmimo komisijos dokumentais, trūkumų nerado, bet seimelio pirmininkas P.Kuzminskas vis tiek tvirtino, kad juos visus galima įtarti „žulikyse“, t.y. vagyste. Dėl tokio seimelio pirmininko pareiškimo L.Abromavičius labai užsigavo ir „trenkė pirmininkui į galvą su buteliu, pripiltu smėlio ir jame įstatyta žvake. Kilo triukšmas, pirmininkas, susiėmęs galvą, išskubėjo pas gydytoją, o L.Abromavičių suėmė milicija. Išėjo ir apskrities viršinininkas, seimelio nariai bandė skirstytis, bet juos visus sustabdė apskrities komendantas Zaleckis, pavedęs posėdžiui vadovauti seimelio vicepirmininkui Medzikauskui, pareiškdamas, kad „jeigu jis panašiai būtų pirmininko užgautas, tai jis, komendantas, jį tuoj, t.y. pirmininką, būtų nušovęs“ (protokolas Nr. 14). Taip pat komendantas pridūrė, jog vokiečiams traukiantis iš Žemaitijos, S.Narutavičius su sūnumi Jonu ir L.Abromavičius pirmieji atskubėjo jam į pagalbą — padėjo užtikrinti tvarką ir saugumą apskrityje, kai tuo tarpu P.Kuzminskas buvo nežinia kur dingęs.

1919 m. vykdant Lietuvos vyriausybei apskričių reformą, prie Telšių apskrities buvo prijungti Žemaičių Kalvarijos, Luokės, Rietavo valsčiai.

Lietuvos valstybės kūrime aktyviai dalyvavo ne tik Lietuvos Taryba, vyriausybė, bet ir dauguma Lietuvos žmonių: nuo parapijų komitetų iki apskrities seimelių, prisiėmusių visą savivaldos kūrimo našta: pagalbą vargingiausiems šalies piliečiams, sergančioms, bedarbiams, tvarkos palaikymą, pagalbą kariuomenei — rekvizicijų maistu, pašarais, žirgais ir gyvuliais, milicijos, pradinė mokyklų steigimą ir jų išlaikymą. Visų gyventojų sluoksnių aktyvus įsijungimas į Lietuvos valstybės kūrimą vietose rodo to meto žemaičių pilietinį brandumą ir gyvą siekį sukurti savo tautinę Lietuvos valstybę.